
НОВОЖИЛОВ Віктор Сергійович
аспірант кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ЯК ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ЗДІЙСНЕННЯ ВІДБОРУ ПРИСЯЖНИХ У СУДІ

Відповідно до ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) завданням кримінального провадження є застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури. Правом підсудного, який обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено довічне позбавлення волі, є розгляд кримінального провадження судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних (ч. 3 ст. 31 КПК України). Пункт 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлює, що кожен має право на розгляд його справи судом, встановленим законом. Істотним і таким, що в будь-якому випадку спричинятиме скасування судового рішення, є його ухвалення незаконним складом суду (п. 2 ч. 2 ст. 412 КПК України). Тому на практиці є вкрай важливим реалізація завдань кримінального провадження в частині забезпечення належної правової процедури у процесі формування складу суду присяжних.

Особливості провадження в суді присяжних визначаються в § 2 глави 30 КПК України. Процес відбору присяжних починається з їх виклику (ст. 385), власне відбору (ст. 387), приведення присяжних до присяги (ст. 388). Стаття 390 передбачає підстави та порядок усунення присяжного від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження.

Для здійснення виклику присяжних мають існувати наступні умови: (1) хоча би один підсудний подав клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних; (2) суд за наслідком підготовчого провадження призначив судовий розгляд судом присяжних. Опісля цього за розпорядженням головуючого про виклик секретар за допомогою автоматизованої системи документообігу суду (АСДС) визначає 7 присяжних із числа осіб, які внесені до списку присяжних, та викликає їх (ч. 1 ст. 385). Виклик здійснюється під розписку у формі письмового виклику й не пізніше ніж за 5 днів до судового засідання; у виклику, окрім іншого, зазначаються підстави для увільнення їх від виконання обов'язків (ч. 3 ст. 385).

Відповідно до КПК України, наступний етап відбору – це власне відбір (ст. 387). Спершу відбираються троє основних присяжних (ч. 8 ст. 387). Згідно

із системним тлумаченням норм процесуального закону, правила ст. 387 КПК України застосовуються до тих присяжних, які були викликані в судове засідання, тобто до обраних АСДС 7 осіб. Частини 2, 3, 4 ст. 387 КПК України передбачають такі правові підстави, що унеможливають участь присяжного: а) самовідвід (ч. 2 ст. 387); б) звільнення від виконання обов'язку присяжного відповідно до підстав, передбачених КПК України або законом (ч. 3 ст. 387); в) звільнення від виконання обов'язку присяжного за його заявою (ч. 3 ст. 387); г) відвід, заявлений учасником судового провадження (ч. 4 ст. 387).

Згідно з ч. 5 ст. 387 КПК України усі питання, пов'язані зі звільненням присяжних від участі в розгляді кримінального провадження, а також із самовідводом і відводом присяжних, вирішуються ухвалою суду. Відповідно до ч. 6 вказаної статті якщо після здійснення відбору в судовому засіданні (ч.ч. 1, 2, 3, 4, 5 ст. 387 КПК України) присяжних залишилося більше необхідної для участі в судовому розгляді кількості (трое основних), присяжні визначаються АСДС з числа присяжних, що не були звільнені або відведені від участі в розгляді кримінального провадження та попередньо були визначені АСДС як присяжні в цьому кримінальному провадженні (список із 7 осіб) (ч. 6 ст. 387 КПК України). Якщо внаслідок відведення чи звільнення присяжних за ухвалою суду присяжних залишилося менше необхідної для участі в судовому розгляді кількості (трое основних), секретар судового засідання за вказівкою головуючого викликає присяжних додатково (ч. 7 ст. 387 КПК України). Як видається, цей виклик секретар здійснює за правилами ст. 385 КПК України, викликаючи присяжних у тій кількості, яка в сумі з відібраними присяжними становитиме 7 осіб. Тільки після закінчення цих дій – відбору трьох присяжних – за цією ж процедурою продовжується відбір двох запасних присяжних (ч. 8 ст. 387 КПК України). Прізвища відібраних основних і запасних присяжних заносяться до журналу судового засідання в тому порядку, в якому їх було відібрано (ч. 9 ст. 387 КПК України), тобто спершу прізвища основних присяжних, а після цього прізвища запасних присяжних.

Водночас на практиці описана процедура, що на нашу думку є належною, порушується, оскільки два нормативно-правові акти визначають її дещо по-іншому:

глава 3 «Присяжний» розділу III Закону України № 1402-VIII від 2 червня 2016 року «Про судоустрій і статус суддів» визначає статус, гарантії присяжних, вимоги до них, порядок формування списку присяжних, а також підстави і порядок увільнення від виконання обов'язків присяжного та порядок залучення присяжних до виконання обов'язків у суді. Частина 1 ст. 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ЗУ) наділяє голову відповідного суду обов'язком по увільненню особи, яку було включено до списку присяжних, від виконання обов'язків присяжного. Для цього Закон передбачає два типи підстав: 1) підстави, що унеможливають участь особи як присяжного (ч. 2 ст. 65 ЗУ); 2) підстави для увільнення від виконання обов'язків присяжного (ч. 2 ст. 66 ЗУ).

До перших належать, зокрема, обмежена дієздатність чи недієздатність, хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного, незнята чи непогашена судимість, неволодіння державною мовою, досягнення 65 років, несумісність з деякими іншими посадами та накладення протягом останнього року адміністративного стягнення за вчинення корупційного правопорушення. До підстав увільнення Закон відносить перебування у відпустці зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці по догляду за дитиною, а також існування на утриманні в особи дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку, дітей-інвалідів або членів сім'ї похилого віку, релігійні переконання особи, які суб'єктивно перешкоджають участі у здійсненні правосуддя та ін. При цьому ч. 4 ст. 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що увільнення від виконання обов'язків присяжного внаслідок відводу (самовідводу) у конкретній справі здійснюється в порядку, встановленому процесуальним законом або за поданням головуєчого судді.

Отже, існує безпосередня колізія норм КПК України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині порядку звільнення присяжних із підстав, не пов'язаних із відводом (самовідводом). Указане призводить до різного правозастосування під час формування складу суду присяжних, що у випадку недодержання належної правової процедури є безумовною підставою для скасування судових рішень такого суду. Так, у певних випадках після визначення конкретних осіб, включених до списку присяжних («сімки»), судове засідання щодо відбору присяжних не відбувається протягом тривалого періоду (шість місяців) та голова суду своїм розпорядженням увільнює частину обраних АСДС присяжних від виконання їх обов'язків, після чого суд, що розглядає кримінальну справу, ухвалою зобов'язує здійснити повторне визначення «сімки» за допомогою АСДС [1]. В інших випадках, після визначення АСДС 7 осіб зі списку присяжних, їх явки в судове засідання для відбору, певна частина з них неодноразово увільнюється від виконання обов'язків присяжних за розпорядженням голови суду (а не ухвалою суду у відповідному кримінальному провадженні), після чого здійснюється повторне визначення 7 осіб за допомогою АСДС [2]. Незважаючи на те, що постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду вказана процедура формування суду присяжних була визнана правовою [3], вважаємо за необхідне висловити ряд наступних міркувань:

Згідно з ч. 1 ст. 1 КПК України порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України. Відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК України закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу.

КПК України у питаннях відбору присяжних двічі згадує Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: перший раз прямо (ч. 2 ст. 385: «грома-

дiani, які внесені до списку присяжних і можуть бути викликані до суду як присяжні, визначаються згідно із Законом України „Про судоустрій і статус суддів”»), другий раз опосередковано (ч. 3 ст. 387: «головуючий з'ясовує, чи немає передбачених цим Кодексом або законом підстав, які перешкоджають залученню громадянина в якості присяжного або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їх обов'язків»). Ураховуючи вищенаведене, автор підтримує позицію, за якої голова суду не має права увільнювати від виконання обов'язків присяжного у випадку, якщо цю особу було визначено як присяжного АСДС в конкретній кримінальній справі. У такому випадку всі питання відбору присяжних (у тому числі увільнення з підстав, передбачених ст.ст. 65, 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») має вирішувати суд у складі двох суддів своєю ухвалою (ч. 5 ст. 387 КПК України). У подальшому, звичайно, голова суду з метою забезпечення актуального списку присяжних для інших справ має своїм розпорядженням також увільняти цю особу (якщо її увільнено з підстав, що на постійній основі перешкоджають особі здійснювати правосуддя). Проте в межах конкретного кримінального провадження, у зв'язку з відсутністю вказівки на такий порядок у КПК України, вказане розпорядження голови суду є недійсним.

Недоліком КПК України можна вважати використання в § 2 глави 30 двох схожих понять «увільнення» (лише в ч. 3 ст. 385) та «звільнення», не розмежовуючи їх значення.

Окремо автор бажає відзначити процедуру визначення присяжних за допомогою АСДС, викладену в Розділі IX Положення про АСДС [4]. Вона передбачає три етапи: 1 – визначення кваліфікованих присяжних (які, чомусь, обираються не в кількості 7, а в кількості 5 осіб, що є очевидною опіскою); 2 – визначення списку компетентних присяжних (за наслідком внесення в АСДС інформації про увільнення за ухвалою суду певних присяжних); 3 – як визначення одразу основних та запасних присяжних, так і добір до існуючого списку компетентних присяжних з числа не задіяних кваліфікованих осіб (етап 1). Однак, як указувалося вище, відбір основних та запасних присяжних, на нашу думку, має відбуватися не одночасно, а поетапно – спершу здійснюється відбір основних (тобто спершу з 7 осіб має залишитися не менше 3), а потім здійснюється визначення запасних присяжних. При цьому застосування АСДС для визначення конкретних присяжних опісля формування списку з 7 осіб є винятком – лише у випадку, якщо присяжних залишилося більше необхідної для участі в судовому розгляді кількості (на нашу думку, не 5, а 3 і 2 відповідно). Тобто увільнення одного з семи присяжних не є підставою для визначення за допомогою АСДС нового присяжного, якщо загальна кількість компетентних присяжних не зменшилася до такого рівня, за якого неможливо визначити 3 основних присяжних, а якщо здійснюється відбір запасних – то 2.

Отже, лише слідування букві та духу процесуального закону може забезпечити формування складу суду присяжних, який би відповідав не лише між-

---

народним судовим стандартам, але й був складовою забезпечення належної правової процедури як одного із завдань кримінального провадження. Недодержання такої процедури може потягнути за собою скасування вироку.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 29.11.2016 у справі № 755/7526/16-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63817229>

2. Ухвала Апеляційного суду Херсонської області від 23.01.2018 у справі № 662/693/16-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71762311>

3. Постанова Верховного Суду від 29.11.2018 у справі № 662/693/16-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78297713>

4. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30 (у редакції рішення Ради суддів України від 02.03.2018 № 17), з наступними змінами. URL: <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds>

Ombudsman
of Ukraine

Асоціація
УМДПЛ
UMDPL
Association

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

МАТЕРІАЛИ

I Міжнародної науково-практичної конференції

HUMAN RIGHTS PROTECTION: INTERNATIONAL AND UKRAINIAN EXPERIENCE

MATERIALS

of I International Scientific and Practical Conference

16 травня 2019 року / May 16th, 2019

Генеральна прокуратура України
Національна академія прокуратури України
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
Консультативна місія Європейського Союзу в Україні
Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності
правоохоронних органів

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

МАТЕРІАЛИ
I Міжнародної науково-практичної конференції

HUMAN RIGHTS PROTECTION: INTERNATIONAL AND UKRAINIAN EXPERIENCE

MATERIALS
of I International Scientific and Practical Conference

16 травня 2019 року / May 16th, 2019

Київ
2019

УДК 342.7
ББК 67.99
З 38

Укладачі:

Мінченко С.І., Лісова Н.В., Барандич С.П.

Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали
з 38 I Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). – Київ:
Національна академія прокуратури України, 2019. – 712 с.
ISBN 978-617-7500-81-9

У збірнику вміщено тези учасників I Міжнародної науково-практичної конференції «Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід», співorganizаторами якої виступили Генеральна прокуратура України, Національна академія прокуратури України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Консультативна місія Європейського Союзу в Україні, Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів.

Захід організовано з метою об'єднання зусиль науковців і практичних працівників у розв'язанні проблем забезпечення та захисту прав людини, а також реалізації міжнародних стандартів прав людини, підвищення ефективності застосування Європейської конвенції з прав людини.

УДК 342.7
ББК 67.99

Матеріали друкуються в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр, прізвищ, використаних джерел тощо несуть автори.

© Генеральна прокуратура України, 2019
ISBN 978-617-7500-81-9   © Національна академія прокуратури України, 2019

НАГОРНА Віталіна Володимирівна, МАРКІТАН Наталія Володимирівна Забезпечення прав людини і громадянина на окупованій території України та території проведення операції об'єднаних сил	421
НАЗАРОВ Віктор Володимирович Сучасні проблеми дотримання конституційних прав і свобод людини в кримінальному провадженні	425
НАУЛІК Наталія Степанівна Визначення та нормативно-правове врегулювання завдання прокуратури України.....	429
НАУМОВА Анна Олександрівна Актуальні питання усунення наслідків моральної шкоди особі, яка не винувата у вчиненні злочину	433
НЕЦЬКА Любов Степанівна Виклики національному законодавству про захист персональних даних крізь призму вимог Регламенту Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу 2016/679	439
НОВАЧЕНКО Тетяна Василівна, ДЯЧЕНКО Наталія Павлівна Механізми забезпечення права інтелектуальної власності в Україні	443
НОВІКОВА Катерина Андріївна Обмеження реалізації конституційних прав людини у покараннях	448
НОВОЖИЛОВ Віктор Сергійович Забезпечення належної правової процедури як завдання кримінального провадження на прикладі здійснення відбору присяжних у суді	451
ОРЛОВСЬКА Наталя Анатоліївна, ШИНКАРУК Олег Миколайович Принцип гуманізму в контексті антропоцентричної парадигми кримінального права України	456
ОСАДЦА Ольга Маркіянівна Проблеми захисту прав і свобод людини поза межами кримінальної юстиції	461
ПАНКЕВИЧ Олег Зіновійович Дихотомія «індивідуальні/колективні права»: деякі філософсько-правові міркування	466